

JOŽEF BAGÁRY, ANTON TRSTENJAK IN MARTJANSKA POGODBA
IZ LETA 1643

IVAN SKAFAR

Med prekmurskimi pisatelji, ki niso dobili mesta v Slovenskem biografskem leksikonu, je tudi *Jožef Bagáry*. V zvezi z njim želim spregovoriti o treh stvareh:

o njegovem življenju, o njegovem dopisovanju z Antonom Trstenjakom in o znameniti martjanski pogodbi z leta 1643, ki jo je Bagáry leta 1883 izročil Antonu Trstenjaku.

BAGARYJEVO ŽIVLJENJE

Jožef Bagáry je bil rojen 8. januarja 1840 v Murski Soboti. Oče je bil Jožef, mati pa Ana, rojena Monek. Od l. 1851 do leta 1860 je bil gojenec sirotišnice Kelcz-Adellfy v Köszezu. Tam je opravil osnovno šolo in šest razredov gimnazije.¹ Višjo gimnazijo in bogoslovje je dokončal v Szombathelyu, kjer je bil posvečen v mašnika 1866. Do jeseni 1867 je bil kaplan pri Sv. Juriju (Rogaševci), v Črensovcih do 20. aprila 1869, na Tišini do 4. februarja 1870 in v Soboti do konca avgusta 1874. Od septembra 1874 do maja 1875 je bil župnijski upravitelj v Martjancih, od maja 1875 do 1. marca 1912 pa martjanski župnik. V pokoju je bival v Murski Soboti, kjer je umrl 14. maja 1919. Od leta 1903 do 1. marca 1912 je bil obenem namestnik obolelega tišinskega dekana dr. Franca Ivanocyja.²

Anton Trstenjak je Bagáryja obiskal v Martjancih dvakrat: leta 1883 in 1903. Imenuje ga »zvesta slovenska duša« in pravi o njem: »Bagáry je jako inteligenten mož. Spisal nam ni bogve kaj in mnogo. Popravljal je veliki katekizem za tisek. Sestavil pa je mnogo propovedi in jih dajal svojim prijateljem, mladim in kapelanom. Olajševal jim je na ta način propovedovanje v slovenskem jeziku. Nekaj teh stvari je podaril tudi meni. Ko je še služil v Soboti, preložil je šolsko knjigo: »Perve / Knige — čtenjá / za / Katholičánske vesničke šolé / na Povelénye družbe svétoga Števana / správlene: / po / Bárány Ignáci / pripravnice vučitel — ravniteli / II. natis / V -- Pešti / Štampane vu »Atheneum-a« štamparii / 1871. »Str. 47. Jaz imam rokopis, kateri obsega 62 strani.« Knjižica je prevedena iz madžarskega izvirnika: »Első olvasó — könyv.« Pisana je v slovenskem pravopisu, in kakor vidimo iz naslova, poprijel se je Bagary našega besednega zaklada ter se nam na ta način približeval.«³

Ignác Bárány (r. 1833 v Pápi, — u. 1882 v Čakovcu) je bil pedagoški pisatelj, urednik šolskih in vzgojnih listov ter pisec šolskih knjig. Poučeval je na učiteljskišči v Szegedu in Pešti, ravnatelj učiteljskiša pa je bil v Csúr-

góju in Čakovcu (1879—1882).⁴ Njegove šolske knjige je izdajala Družba sv. Štefana v Budimpešti in so bile v tisti dobi zelo sodobne in razširjene. Dve sta bili prevedeni v prekmurščino: Abecednik je priredil Janez Murkovič, nadučitelj in kantor v Beltincih pri župniku Marku Žižku; Knigo-čtenjá pa je prevedel Jožef Bagáry.

Da se je ta Bagáryjeva šolska knjiga zelo uporabljala v prekmurskih katoliških župnijskih šolah, spričuje dejstvo, da je petnajst let pozneje, (1886) bil potreben še njen tretji natis. Tudi ta natis je v slovenskem črkopisu.

Trstenjak poroča, da je Bagáry popravljaval »veliki katekizem za tisek.« Pod velikim katekizmom je gotovo mišljen ponatis Mikloša Küzmiča »Krátká šumma velikoga katekizmuša.« V tistem času je ta katekizem bil ponatisnjen leta 1873 v madžarskem črkopisu; leta 1883 ter 1892 pa obakrat v slovenskem črkopisu.⁵

Trstenjak pravi tudi, da mu je Bagáry podaril nekaj svojih napisanih pridig in da ima tudi rokopis drugega natisa Prve knjige-čtenjá iz leta 1871. Ali je od tega kaj ohranjenega? In še mnogo drugega, saj je Slovenski narod ob Trstenjakovi smrti — umrl je 17. decembra 1917 v Ljubljani — poročal: »Anton Trstenjak se je živo zanimal za usodo Prekmurcev. Prepotoval je njihovo ozemlje, zbiral knjige in gradivo; napisal je v »Slovenskem narodu« in »Ljubljanskem zvonu« več člankov o tej na pol suhi veji Slovencev, tako o Slovencih v šomodski županiji na Ogrskem 1905, o prekmurskem pisatelju Borovnjaku in rodoljubnem Ivanocyju itd. Nameraval je izdati v Matični publikaciji »Slovenska zemlja« zgodovinski in narodopisni oris Prekmurcev, kakor nam je S. Rutar opisal beneške Slovence; toda delo je ostalo v osnutku in čaka mlajšega nadaljevalca.«⁶

V rokopisnem oddelku NUK v Ljubljani hranijo pod inventarno oznako »stari fond 193« ovoj rokopisnega gradiva z naslovom: Zapuščina Antona Trstenjaka. Leta 1940 ga je knjižnici daroval dr. Albin Stele. Vsebina tega ovoja še ni natančno katalogizirana, je le v glavnem razdeljena. Poleg nekaj Trstenjakovih literarnih in znanstvenih spisov obsega predvsem gradivo o Prekmurju. Najdragocenejše je za tisk povsem pripravljeno delo: »Slovinci na Ogrskem. Narodopisna in književna črtica. Spisal Anton Trstenjak.« To obširno delo, ki daje zelo stvaren in bogat vpogled v narodnostne, socialne, prosvetne in kulturne razmere v pokrajini med Muro in

Rabo v letih 1883—1903, zasluži, da v tisku zagleda beli dan.

Dr. Albin Stele je bil poročen s Trstenjakovo hčerko Mileno. V pismu z dne 5. marca 1970 mi je sporočil, da je to Trstenjakovo zapuščino zato daroval Univ. knjižnici, da bi ostalo to gradivo dostopno širšemu krogu, posebno vse, kar je »v zvezi s Prekmurjem, za katero se je Trstenjak posebno zanimal.«

Med ohranjenimi pridigami v tem ovojso so tri Bagáryjeve:

1. Na velko Messo (Marijino vnebovzetje — 15. avgust) 1886 — Muraszombat.

2. Návuk od Molbe po prejk — 2. marca 1886.

3. Rejcs bossa na sészto nedelo po Ríszálaj, 1886.

Ohranjen je tudi rokopis drugega natisa »Perve knige čtenyá.« Tega je dobil Trstenjak od Bagáryja v Martjancih že leta 1883. Nanj je napisal na naslovni strani zgoraj z modrim svinčnikom: »Bagari.« Zato je treba popraviti mnenje, da je tudi to šolsko knjigo priredil »najbrž« Janez Murkovič.⁷

BAGÁRYJEVO DOPISOVANJE S TRSTENJAKOM

Posebno za Trstenjaka velja, kar sem zapisal: »Slovenski kulturni delavci so po svoji vrnitvi (iz Prekmurja) večinoma ostali v pismenih stikih s prekmurskimi izobraženci... Žal se nam je od tega bore malo ohranilo.«⁸

Za Antona Trstenjaka mi je znano, da si je dopisoval z Jožefom Borovnjakom na Cankovi, z Markom Žižkom v Beltincih, z dr. Francem Ivanocyjem na Tišini, s Karlom Mentsikom v Velikih Dolencih, z Jožefom Bagáryjem v Martjancih, s Štefanom Žemličem na Doljnem Seniku in nato v Gornji Lendavi in z Jožefom Kleklom starejšim v Črensovcih. Gotovo pa tudi s protestantskim duhovnikom v Križevcih — Ivanom Berkejem.

Iz dopisovanja Bagáryja s Trstenjakom so nam ohranjena vsaj tri Bagáryjeva pisma. Dve sem našel 1962 v Gornji Radgoni med zapuščino pokojnega Janka Šlebingerja⁹ in eno med Trstenjakovo zapuščino v ljubljanski NUK.

V Radgoni najdeni pismi sta z dne 18. novembra 1883 in 6. aprila 1884. Prvo se glasi:

Prejel 20. 11. 83.

Martyánczi 1883 Novber 18toga.

Visoko poštvúvanj Gospod Profesor!

Vas list od 30^{ga} Octobra je mene obéselo, gda sam zarazmo zadovolščino Vašega potúvanja vu našoj slovenskoj krajini. Jas sam ove listine (Urkunde:) ešče nej vroke dobil, niti ove knižice štero ste meni zdobrote obečali, jas se bojim, gda bi se to vse morebiti na pošti zgúbilo. Za málo vremen, kak ste od mene slovo vzéli sam zaslišal, kakšo jagrijo ali lovino so naši vogerski častniki na Vás držali, tak je: steroga človeka

dúšnavest je nej vredi, un se ešče na šumat lista zosága. Etakšj sojo Rihterji 19te stotine. Ovači jas dobro znam, da ste se Vij tomi serčno smejali.

Gda Vam na Vase trúdljivo delo od Boga pomoč in stálno zdrávje molim Vás sercá pozdrávla Vas.

istinski dobrovolnik
Bagáry Jožef
župnik

Drugo pismo se glasi:

Martjanci, 6. 4. 1884.

Posebno poštvúvanj Gospod Professor!

Nebodete meni za lagoje zeli da sam na mesti ne mogeo vašu prošnju spuniti ár sam puno posla meo okol moje redovniče čésti, ali zdaj Vam itak pošlem vse Vaša pisma ino mislim, da bodete moje znamenke razmeli ino da sam Vam na vsako pitanje, morebiti na krátzi ali itak razumen odgovor spisao. Mislim da je tá martjanska listina za Vás zbrojávce pisem stáre slovenščine zláta bajna (: Goldgrube :) iz — štere bodete zajimali vnoge lastivnosti stároga slovenskoga jezika, šteri se morebiti nigdi vu tákšoj starosti dnesdén ne nahája. Kak med nami slovinci zete kráj müre. Jas Vám telikájše želem blázene vüzemske svétke ino dobro volo na zbrojávvanje lepe slovenščine ostanovši Vaš

istinski priátel
Bagáry József
plebános.

Opravičeno bo kdo vprašal, ali ju ni mogoče Bagáry pisal Francu Simoniču, ki je tudi hodil po Prekmurju in za svojo slovensko bibliografijo zbiral prekmurske knjige. Iz njegove zapuščine sta mogli pismi priti v Šlebingerjevo zapuščino zato, ker je bil ta poročen s Simončičevo hčerko Olgo. Za Janka Šlebingerja je pa znano, da je že leta 1921 nameraval izdati prekmursko bibliografijo.¹⁰ Mogoče je, da sta si dopisovala Simonič in Bagáry, toda za Simoniča ni nobenega sporočila, da bi leta 1883 obiskal Bagáryja. Za Trstenjaka pa to imamo.

Sicer pa to spričuje sam Trstenjak. V omenjenem njegovem delu: »Slovinci na Ogrskem« v poglavju »Potopisne črtice« pripoveduje sledeče: »Dva meseca pozneje¹¹ mi je pisal Jožef Bagari med drugim tudi tole: »Za malo vremen, kak ste od mene slovo vzéli, sem zaslišal, kakšo lovino so vaši vogerski časniki na Vás držali, tak je: šteroga človeka dušna vest je nej v redi, on se ešče na šumat lista zesaga. Etakšj so jo riterji 19te stotine. Ovači jaz dobro znam, da ste se Vi tomi srčno smejali. Gda Vam na Vaše trúdljivo delo od Boga pomoč ino stálno zdrávje molim, Vas iz srcá pozdravla Vaš

istinski dobrovolnik
Bagáry Jozsef
župnik«¹²

Tu Trstenjak dobesedno navaja konec prvega pisma, ki mu ga je Bagáry pisal 18. novembra 1883. Za boljše razumevanje tega odlomka pisma je potrebno povedati, da je Trstenjak nameraval v avgustu leta 1883 obiskati vse katoliške in evangeličanske župnije v pokrajini med Muro in Rabo. Začel je na Cankovi v nedeljo 12. avgusta in nato obiskal Sv. Heleno (Pertočo), Sv. Jurij (Rogaševce), Gornjo Lendavo, Gornji Senik, Dolnji Senik, Števanovce, Vélike Dolence, katoliško in evangeličansko župnišče v Gornjih Petrovcih, Križevce, Sv. Benedikt, Sv. Sebešan (Pečarovce); Bodonce, Puconce in Martjance. Od Bagáryja je šel v Mursko Soboto, obiskal v Murskih Petrovcih Ludvika Augustača, očeta prekmurskega pisatelja Imreja in še Tišino. Od tam je šel v Beltince k Marku Žižku, kamor je prišel 30. avgusta proti večeru. Trstenjak pripoveduje: »Veseli se je (namreč Žižek) posebno Miklošičeve slovesnosti, to je dne 2. septembra, ko so Slovenci v Ljutomeru praznovali sedemdesetletnico svojega rojaka. Rekel je, da pojde z menoj v Ljutomer¹³ in da naj ta čas pri njem ostane. Meni je bilo to zelo všeč, saj sem vsak hip kaj novega izvedel. Ali zgodilo se je drugače.«

Naslednjega dne je Žižek povabil v župnišče precej zavednih kmetov in drugih gospodov, da bi se s Trstenjakom pogovarjali o prekmurskih razmerah. Ko so opoldne sedli h kosilu, je prišel nekdo in poklical župnika na tih pogovor. Ta je nato takoj odvedel Trstenjaka v drugo sobo in mu dejal: »Došla je brzojavka od vlade, da Vas je treba prijeti in Vaša pisma pregledati. Komitatu se zdi, da ste agitator, treba Vas je torej takoj zapreti.« Žižku je namreč prijatelj iz Murske Sobote, ki je izvedel za to brzojavko, hitro poslal sla s tem obvestilom. Tako je Žižek še pravočasno izvedel, kaj grozi Trstenjaku. Zato je obema Trstenjakoma, kajti v Beltincih se je Antonu pridružil še njegov brat, takoj dal vodnika, ki ju je varno privedel do Mure in tako sta srečno ušla na njeno drugo, domačo stran. Panduri so v tistem času zaman iskali Trstenjaka v Beltincih in so odhiti naprej proti Dolnji Lendavi, da bi ga kje ujeli.¹⁴ Tako Trstenjak ni mogel leta 1883 obiskati še drugih župnij v dolnjem Prekmurju in jih je zato obiskal leta 1903.

O tej »lovini« na Trstenjaka govori Bagáry v drugem delu svojega prvega pisma Trstenjaku. V prvem delu omenja »ove listine«, ki jih je »ešče nej v roke dobil«. Bagáry misli na dve listini, kateri je dal leta 1883 Trstenjaku ob njegovem obisku v Martjancih. Prva listina je pogodba iz leta 1643 glede vinograda v Vučji gomili, druga pa iz leta 1652, ki govori o razmerah med kalvinci in luterani v Martjancih. Tudi drugo Bagárjevo pismo

se nanaša na martjansko pogodbo iz leta 1643. O tem govorim podrobneje v tretjem delu tega članka.

Tu naj odgovorim na vprašanje, kako sta mogli priti obe Bagáryjevi pismi Trstenjaku v Šlebingerjevo zapuščino. Šlebinger si ju je pač še pred zadnjo vojno izposodil iz Trstenjakove zapuščine in iz tega ali drugega vzroka ju ni več mogel vrniti.

Tretje Bagárijevo pismo Trstenjaku z dne 9. maja 1884, ki ga hrain NUK, se glasi:

V — Martjanci 9ta Rizzalsčeka 1884

Prepoštuvani Gospod Professor!

Nemislite da sam vö zvole nej šteo taki odgovoriti, nej je to zrok, nego: znáte da sam jas nej samo dühovnik nego telikájše i vért, záto morem vadlüvati, da meni polsko vérstvo več posla dáva liki dühovno pastérstvo, zdaj pa na prelübléno protoletje tém več. — Drüge novine vam nemam kaj pisati, liki samo to: da se zdaj jáko borimo za pridóčega poslanca vu orsáčko spravišče. Zdaj si dvá strána prôti stojíta, nájmre: zdášnjega *ravnitelstva stran*« = die Regierungspartei ino »*trejzen levi stran*« die gemässigte Opposition. Mi dühovnicje ino veliki tao lüdstva se borimo za »te trejzen levi stran« záto da mislimo naj Tisa Kolman spádne svojim zdášnjim ravnitelstvom, štero se nam nikak nedopádne ino ščemo Aponyi Alberta mládoga grofa, šteri je jáki mož za pridóčega ministra — Presidenta meti, záto moremo že zdaj gorgledati naj tákšnega poslanca moremo znaše krajine vu orsáčko spravišče poslati, šteri bode Aponyi Alberta tam svojim votumom podpirao. Mí ščemo *Ernst Alexandra* morávskega gospodina za depotírta ali »poslanca«. Ovi drújgi pa ščéjo *Séčenyi* Teodora gornye Lendave grofa. Šteri bode zebráni to je ešče zdaj nej povszem stoga gvúšno. Za tem ostánem vas

sluga
Bagáry Josef
duhovnik.

V tem pismu Bagáry obvešča Trstenjaka o pripravah za volitve v soboškem okraju, ki so bile 14. junija 1884. O izidu teh volitev priobčuje Anton Trstenjak v »Slovanu« ki ga je urejeval, poročilo Jožefa Borovnjaka, ki pravi med drugim: »Dva gospoda sta se nam posilila za kandidata: jeden je bil g. *Aleks Ernst*, moravski plemenitáš, pristaš leve stranke Aponji Zičijeve, kateremu na ljubo so ga podpirali tudi nekateri duhovniki, namreč gospodje: *tišinski, sobotski, martjanski, šebaščanski*,¹⁵ *gornjepetrovski* (Sv. Trojica) in malo da ne vsi protestanti in njihovi duhovniki (pastorji). A drugi kandidat je bil grof *Teodor Séčenyi*, gospod Gorenje Lendave in župni patron Cankove, Sv. Heleno, Sv. Jurja, Gorenje Lendave. (To je tedaj ravno tisti predel slovenskega Prekmurskega, ki se razteza počenši od Radgone proti severu in

ima na štajerski strani Nemca za soseda; a vzhodni predel slovenskega Prekmurskega, torej na madžarski meji, kjer prebiva največ protestantov Slovencev, ta predel je tedaj bil za protikandidata Aleks. Ernusta. Opomnja ured.) Széchenyi je razvil svoj program, v katerem zagovarja sedanjo vladno stranko. Pri njem smo stali tudi mi duhovniki in zanj agitirali. Cela dva meseca ni bilo miru. Pili smo, jeli in kričali: Živio! Eljen! na konto gospoda grofa. Borba je bila strašanska z obeh strani. »Korteši« niso imeli miru ne po dnevi ne po noči. In zdajci pride dan volitev, 14. juni in do 300 vóz se nas je pripeljalo na volišče, a na vsakem vozu šest do sedem mož. Na vozovih so vihrale zastave trobojnice. Pogled je bil veličasten; mnogo godeb je igralo. Na jedni strani smo stali mi grofovi, na drugi Ernstovi. Na oni strani največ katoliki, tukaj pa protestantje. Volilcev je bilo vseh vkup do 3000. Da se ne bi pripetila kakšna nerodnost in pretep, branili so nas vojaki iz Kaniže. Bil je lep red, da se je volitev vršila redno v dveh sobah po abecedi — vasi so prihajale. V jedni sobi od A do M, a v drugi od M do Ž. Od pol desete ure zjutraj pa do pol desetih v noč je bilo vse dokončano. Mi grofovi smo zmagali, vendar težko: grof je dobil samo 83 glasov več. Zmaga je tedaj bila grofova, a vendar *predraga*. Stala ga je čez 20.000 goldinarjev.¹⁶

Poročilo o teh volitvah je dobil urednik Anton Trstenjak od ene in druge strani: od Bagáryja in od Borovnjaka.

ZNAMENITA MARTJANSKA POGODBA IZ LETA 1643

Tudi ta pogodba ima že svojo zgodovino. Ko je bila dne 1. januarja leta 1643 zapisana, so takoj napisali tudi kopijo in vsaj ta kopija se je hranila v martjanskem župnišču do 28. avgusta 1883, do prihoda Antona Trstenjaka. S kakšnim namenom je Trstenjak tega leta obiskal Prekmurje, je sam povedal leta 1901: »Jaz sem prehodil vse vasi ogrskih Slovencev, žive namreč samo v vaseh; nabiral sem knjige in podatke o življenju in delovanju pisateljev. Kar je bilo možno, to sem zbral, in tako sem mnogo rešil.«¹⁷ Ali je res rešil, je drugo vprašanje, ker v svoji rokopisni knjigi »Ogrski Slovenci« govori o raznih zelo važnih najdbah, ki so bile res dragocene, posebno stari rokopisi; pa jih zdaj ni v Trstenjakovi zapuščini. Tudi na drugem potovanju po Prekmurju je Trstenjak leta 1903 zbral precej gradiva.

Trstenjak je naprosil Bagáryja, da mu je posodil kopijo martjanske pogodbe in tudi drugo listino iz leta 1652, napisano v madžarsčini, ter je pač obljubil, da ju bo kmalu vrnil. Kajti le tako moremo razumeti Bagáryjeve besede v pismu Trstenjaku z dne 18.

novembra 1883: »Jas sem ove listine (Urkunde:) ešče nej vroke dobil, jas se bojim, gda bi se to vse morebiti na pošti zgúbilo.«

Trstenjak te listine iz leta 1643 ni nikoli vrnil. Prepisal je besedilo, napisal seznam besed, ki jih ni razumel ali katerih pomen mu je bil nejasen in je ta seznam nato poslal Bagáryju s prošnjo, naj mu pomen posameznih besed pojasni. Bagáry mu je pomen besed na kratko pojasnil večinoma v nemščini in mu to odposlal skupaj s pismom dne 8. aprila 1884. V pismu se opravičuje, ker zaradi duhovniških opravil ni mogel Trstenjaku prej »prošnjo spuniti«, upa pa »da sam Vam na vsako pitanje, morebiti nakrátzi, ali itak razumen odgovor spisao«. Zanimivo je, da Bagáry v tem pismu primerja to martjansko listino zlatemu rudniku, iz katerega bodo mogli »zbrojavci« (raziskovavci) stare slovensčine zajemati »vnoge lastivnosti stároga slovenskoga jezika«, ki se »morebiti nigdi vu tákšoj starosti dnesdén ne nahája kak med nami Slovenci zete kráj Müre«. V teh Bagáryjevih besedah se mogoče zrcali poznavanje Miklošičeve panonske teorije o izvoru staro-cerkvenoslovenskega jezika. Sploh se celotno Bagáryjevo pismo z dne 6. aprila 1884 nanaša na martjansko pogodbo iz leta 1643, in sicer na njeno pomembnost z jezikovnega vidika.

O tej martjanski pogodbi piše Trstenjak v svoji rokopisni knjigi »Slovenci na Ogrskem« na dveh mestih. Najprej v drugem poglavju: »Potopisne črtice« — pri župniji Martjanci. Takole piše:

»V župnem arhivu je bilo nekđaj mnogo starih listin, ali v reformacijski dobi se je mnogo uničilo. Ohranili sta se le dve listini, jedna slovenska in jedna madžarska, a obe sta iz one dobe, ko so tod gospodovali Turki. Slovenska listina je kupna pogodba o cerkvenem vinogradu v Volčji Gomili (Vuča Gomila) in nam je dokazom, da so se take stvari pisale v slovenskem jeziku. Znamenita je ta listina zato, ker je to jeden izmed najstarejših književnih spomenikov v ogrskih Slovincih. Našel sem več rokopisov, kateri so gotovo tudi tako stari, ako ne še starejši, ali martjanski rokopis ima letnico 1643, in tako vsaj vemo, katerega leta je nastal. Podajem jo na drugem mestu, kjer govorim o književnosti. Omenjam tu le toliko, da še danes obstoje imena ljudi, katera se navajajo v listini.«¹⁸

V devetem poglavju svojega rokopisa: »Književnost — Pisatelji«, uvodni del, pripoveduje Trstenjak:

»V arhivu martjanske cerkve našel sem star rokopis, to je *prepis* (!) kupne pogodbe o vinogradu v Volčji Gomili (Zsidahegy). Listina je iz leta 1643, torej je najstarejši književni spomenik. Znamenit je ta rokopis radi jezika. Nahajam v njem obliko, katera je da-

nes izginila iz našega jezika. To je glagolski aorist, npr. hoteše, počeše, kakor ga imajo sosednji Hrvati. Jednako prikazen sem zasledil tudi v drugih rokopisih prekmurskih Slovencev, kar me je uverilo, da je v prejšnjih časih tudi v nas onkraj Mure živela lepa aoristova oblika.«¹⁹

Sledi na štirih straneh velikega formata prepis te pogodbe v našem črkopisu, nato na štirih straneh dobesedni prepis, opremljen z opombami od 1 do 56. Sledijo štiri strani »Pojasnil« k tem opombam. Uporabljena so prej omenjena Bagáryjeva pojasnila.

In nadaljna usoda te martjanske pogodbe?

Trstenjak je o njej predaval v Ljubljani dne 3. januarja 1885. O tem predavanju je poročal Slovenski narod v ponedeljek 5. januarja 1885 zelo na kratko: »Zabavni večer prvi tega imena, bil je preteklo soboto v Ljubljanske čitalnice steklenem salonu. Navzočih je bilo 43 članov, katermi je predsedoval g. Vaso Petričič. Berilo je imel g. A. Trstenjak, ki je jako zanimivo poročal o Prekmurskih Slovencih in nam čital ogrsko-slovensko pismo iz prve polovice 17. stoletja. Drugi del večera izpolnil se je s petjem, raznimi debatami in prijetno zabavo.«²⁰ To predavanje omenjata tudi Fran Mohorič²¹ in Vilko Novak.²² Trstenjak tega predavanja ni objavil, ker je nameraval besedilo pogodbe z mnogimi pripombami objaviti v knjigi *Ogrski Slovenci*.

Objavil jo je pa leta 1927 Fr. Stele v Časopisu za zgodovino in narodopisje. O pogodbi in njeni usodi poroča Stele, da je bila do leta 1885 v arhivu martjanske cerkve tudi »slovenska listina« z dne 1. januarja 1643. Kakor poroča martjanski učitelj in kantor Jožef Pusztai v članku »Doneski k petstoletni zgodovini martjanske župnijske cerkve«, ki je izšel 13. novembra 1892, si je to listino Trstenjak izposodil leta 1885 kot profesor slovenščine na realki v Mariboru.²³ Na podlagi te Pusztaijeve trditve je nato Stele v zupščini Antona Trstenjaka v Ljubljani našel le *prepis* te martjanske pogodbe, pisan s Trstenjakovo roko. Zraven je bila pola s seznamom besed, katere mu je pojasnil Bagáry. Na vprašanje, kje je *original* pogodbe, mu je Bagáry odgovoril, da so ga najbrž protestanti, ki so imeli župnijo 80 let, uničili, kar pa ne bo držalo, pravi Stele, ker je ta pogodba nastala takrat, ko je bila župnija v protestantskih rokah. Iz Trstenjakovega prepisa kot tudi iz končnega latinskega potrdila je razvidno, da je »prepisal *overovljen prepis* nekega originala, ki bržkone sploh ni bil v Martjancih, ampak nekje drugje. Ta *overovljeni prepis* si je torej Trstenjak izposodil in ga do leta 1892 ni vrnil. Ali ga je vrnil pozneje, ko ga je Pusztai javno indirektno pozval, Bog vé! V njegovi zupščini ga doslej nismo našli.«

Original naj bi bil po Steletu nekje zunaj Martjanec, — »mogoče pri sedežu overovatelja arhidijakona N. Barbélyja, zato je nastala potreba po tem žal nedatiranem in nelokaliziranem prepisu.«²⁴

Trstenjak *overovljenega prepisa* martjanske pogodbe res ni vrnil, kajti v martjanskem župnijskem arhivu ga ni.

O izvorniku obeh martjanskih listin, to je, o pogodbi iz leta 1643 in o madžarski listini o verskih razmerah v Martjancih iz leta 1652 pravi Trstenjak v svojem delu »Slovenci na Ogrskem«: »Izvornika obeh listin, slovenske in madžarske, nahajata se sedaj v peštanskem muzeju. Prepisa sta iz iste dobe in sta uradno *uverovljena*.«²⁵

Po vsem povedanem je kazalo, da se bo končno le potrebno sprijazniti z dejstvom, da kopije te pogodbe ni več. Zato sem bil toliko bolj vesel, ko sem jo dne 25. februarja 1971 le našel v rokopisnem oddelku NUK v Ljubljani med spisi v Trstenjakovi zupščini. Naj zdaj končno le zagleda dan v fotokopijskih snimkih.

Besedilo pogodbe je napisano s črnilom na papirju, velikem 32,7 × 21 cm, in sicer na štirih straneh. Na zadnji strani je s svinčnikom zapisano: »Dobil sem to v Martjancih.« Pisava je Trstenjakova.

Prepisano v gajici se besedilo te pogodbe glasi:

Mi Svétoga Martina Céhmeštri v-Martjánce, Forján Šebján Sebeborec, Bencik Števan z-Tešanovec, Nemeč Mataj z-Martjánec, i Úllen Štefan z-Martjánec, dámo naznánje vsem kim se godi pristoji po vetom našem liste da nigdašnji vu Kristuši preminoči naši Bratove, i počteni Céhmeštri Svetoga Martina po imeni Herbar Stanko z-Noršinec, Maroša Šebján z-Mladetinec, Matjašič Lukáč z-Martjánec i Halašta Gerigor z-Martjánec, ino Salasegi Jánoš Martjanski Predikator; bili so dáli cerkveni vinograd Vuče gomile v roke našem nigdašnjemu gmainaru Ferencek Jurku po kaniškom vretiei na šterto leto, tojeto Anno Domini 1604.²⁶ pod tem zrokom, kai bi ga delal, i ž njega hasen jemal, vseh do teih dob, doklam bi Gospodin Bog od poganske roke orság oslobodil. Arie te Vinograd Predikator od Turkov i Rácov²⁷ nei-smel kopati, ni k njemu hoditi. A zatemtoga kaibiga prez vsake pravdé, pernje, i ceringe²⁸ v roke dál Svetoga Martina Cehmeštrom i Predikatoru, te bi iedno vedro goren vsáko leto od toga vinograda Predikatoru, dával. I gda bi se paki iedno malo omirilo bilo stemi Poganmi, anno Domini 1642, počeše naši pošteni Céhmeštri od Ferencek Jurka sinov te vinograd Cirkveni jemati, tojeto od Ferencek Števana, Mikloša i od Mihálj Djáka, a oni se postaviše, i ne hoteše zrok pustiti, nego hoteše za svoi

Copia

Mij Svetoga Martina Čebmestri 9. Martyan
ze, zoran Sebastian Zeboboruz, Genizib ste
van z Steffanovec, Femeiz, Mataj z Martyanec,
ij aillen Stevan z Martyanec, samo na znanje
vsem kimsi godi svibtoj so vetom nassom
viste da nigdasnyj vu Cristussji Fremi
no bi nassi Prattove, i foudem Čebmestri
Svetoga Martina po imeni Herbar, Istan ko
z. Norstmeiz, Maroffa Sebastian z. Madetmeiz
Mattyanich Eukach z. Martyanec, i Kalaf
Genigor z. Martyanec, mo Kalafegi Janov
Martyanstki (Predicator); Bilizo dali Ger
kveni Vinograd Vuchegomil v roke nassom
nigdasnyemu gmainaru Ferenczke Jurku
po samskom vrettli na sterto leto, tojeto, kmo
Domini 1607. pod tem zrokom, kajtija delal,
i snyega ha fen i emal, vreb do teib dob, do
klambi Polypodin Doga od Foganske vole
obragh oflobodil. Arie se Vinograd fro
dicator od Turkov i Raczov neizmeh kopati
ni kuyemu hoditi. A zatemtoza kajtija pri
vzhake pravde, fernye, i cgeringe vroke dil
Svetoga Martina Čebmestrom, i Predicatoru
Febi iedno vedro goren vzhavo leto od tozade
nograda Predicatoru davat. I godabize
Fabi iedno Malo omirilo bilo ptemi Fogan
omi, Anno Domini 1642. Foseffe nassi Fos
femi Čebmestri od Ferenczke Jurka kinov
se

ürok²⁹ deržati, zatoga volo morali so Cehmeštri k pravdi stopiti, v-Martjance, právda je te vinograd nazáj na Cirkev priglednola i vroke dala, tako govoreči, Nigdar nišče nemore Cirkvenoga üroka ni odati ni kupiti, ni silom ladati ni deržati, Bili so vu te pravde Sobočki Pošteni Rihtarje Valpoti³⁰ i ládavci Pleteš Mihálj, Pétek Mataj, Récek Mihálj, Sabo Jörko, Forján Marton, Podlessek Ivan, Traťnjak Mikloš, Traťnjak Ivan, Kolár Mataj, Hebar Martin, Grábar Júri, Hebar Mikloš, Lutar Mikloš Prokator,³¹ Lačen Mikloš, Temlin Balaš Deak³² Gospona Botjáni Adama VRakičanski Dogoš,³³ Bükeffi György Deak Gospona Forgáča Dogoš, Cukvič Mikloš Deák etc, Luther Juri Valpot, i ostáli vnogi. A mi Cehmeštri šтели smo te vinograd drügomi dati, ki bi od njega vekše gorno davál. Gda bi bil to zaslišál Ferencek Mikloš, pride k nám z leipimi lüdmí ter se začne moliti, naj bi te Cirkveni ürok ne jemali proč od njega, ar bi on gotov bil od toga vinograda gorno pobolšati, a mi Céhmeštri štiri vedra gornoga počesmo od njega prositi, a te Ferencek Mikloš svoje dobre vole obeča vsako leto tri vedra goren, pred svetoga Martina dnem z iednim tiednom Martjanskomu Predikatoru pripelati, nato smo engedüvali te vinograd tomu Ferencek Miklošu, kopati, gnojiti, grobatí, povekšávati, ino vsega zasaditi, vživati vse do teh dob doklam bode hotel Martjanski Predikator sam te vinograd kopati. I te Ferencek Mikloš se nám vsem Cehmeštrom i vsoi Počtene Gmajne i Predikatoru z võrom i z prisegom obečál i založil, da gda godi bode hotel Martjánski Predikator te Cirkveni Vinograd delati, da ga hoče dobre vole svoimi Bratmi, prez vsake Pravde, prez vsake ceringe i Plače nazaj v roke dati, engeduvati, zevsim Cimprom ka je gode na Cirkvenoj zemli pocimpral, Ar smo mi njemu prez Penez te vinograd dáli, tak i on hoče nam prez penez nazaj dati, gda godi bode potrebno ali Céhmeštrom ali Predikatoru. Bili so v tom zpravišči naši leipi Sosdje i počtenj Gmainarje z Martjanec Lačen Mikloš, Duih Mikloš, Matjašič Ivan, Lopič Štefan, z Vanečega Lončar Mikloš, z Puconec Lončar Mihálj, z Mladetincec Dravec Števan, z Stešanovec Šibonka Jörko, i ostalni gmainarje z našim Dušnim Pasterom Domianji Mihálj Predikatorom navkupe. To spravlanje smo med sobom z Aldomašmi polgi običanja poterdili, ino našim podpiskom i zpečatmi zapečatili. Pisano i včinjeno je veto dugovanje 1. januári Ano a partu Virgineo 1643.

+	+
Sebian Forjan mppriá	Benzik Stephan
+	+
Nemecz Mattaj	Üllen Stevan

+
Michäel Domiány Pastor
S. M. ppriá

(Z drugo, poznejšo roko:)

Quod Copia haec cum suo Vero Originali de V(er)bo ad verbum n(on) tantum Comportata Sed et propria manu descripta sit Testor.

Nicolaus Barbély Districtús
Tottsagh VArchidiacon mppria

(Tretja roka:) Super Vineas Parochia
les in Sidahegy

Sidahegy je Vučja gomila.

Trstenjak pravi v prej navedenih besedah o tej martjanski pogodbi na dveh mestih, da je to »kupna pogodba«. Dejansko pa to ni kupna pogodba, ker vinograda nihče ni prodal in kupil, ampak je bil dan *le v zakup*, tako leta 1604 kot leta 1643. Trstenjak si te pogodbe tudi ni izposodil leta 1885, ampak 1883 in tudi ni bil profesor na realki v Mariboru, kot je mislil kantor Pusztai in je zapisal Stele, ampak je takrat poučeval na Mahrovi trgovski šoli v Ljubljani (1882—1887).³⁴ Trstenjak ni »pomotoma prepisal ‚besede‘ Vrettie’i« ampak je prav bral pisarjevo pomoto.³⁵

O Nikolaju Barbélyu so ohranjeni razni podatki. Leta 1731 se »Barbély Miklós« imenuje med »theologi morales« györskega semenišča.³⁶ Osemnajst let pozneje — leta 1749 — se kot »Borbély Miklós« prvič omenja med kanoniki varsvár-szombathelyskega kapitlja.³⁷ Prošt tega kapitlja József Batthyány — poznejši primas — je leta 1756 vizitiral župnije v Tóthszágú (v Slovenski krajini). V Murski Soboti je bil takrat župnik Nikolaj Borbély. Vizitacijski zapisnik sporoča o njem: »Parochus est Reverendissimus Dominus Nicolaus Borbély, Ven. Capituli ecclesiae collegiatae Sancti Michaelis Archangeli de Castroferreo canonicus. Lingua vandalica, hungarica et germanica gnarus, qui studia theologica moralia absolvit Jaurini. Parochus hic in tertium annum, pro priori in Martyáncz annis duobus, in Szent Benedek annis 9, in fölső Szolnek 12. Estque omnino sufficientis doctrina et aptitudinis, doctus ac lectus.«³⁸ Vidimo, da njegovo ime pišejo včasih Barbely, včasih pa Borbély. Sam se je na martjanski pogodbi podpisal *Barbély*, zato ostanimo pri tej obliki njegovega imena.

Barbély je znal slovenski, madžarski in nemški. Slovenski jezik je naveden na prvem mestu, kar bi kazalo na njegovo rojstno domačijo v Prekmurju. Vizitacijski zapisnik navaja tudi kraje njegovih dušnopastirskih mest in število let, ko je tam služboval. Ivan

Zelko je ta leta takole razvrstil: pri Sv. Benediktu 1733—1742, na Gornjem Seniku 1742—1753, v Martjancih 1753—1754 in nato v Murski Soboti »verjetno do leta 1773«.39

Barbély je overovil prepis martjanske pogodbe, kot je razvidno iz njegovega podpisa, kot vicearhidiakon. Trstenjak ob prepisovanju te listine ni zapazil, da je pred črko »A« v besedi »Archidiakon« črka »V«. Stele pa je objavil ta napačni Trstenjakov prepis.40 Dejansko je torej Barbély overovil to listino kot vicearhidiakon okraja Tótság, to je kot dekan Slovenske krajine, in Zelko meni, da je Barbély bil ravno takrat (1753—1754) župnik v Martjancih,41 pa ni nujno, da bi bil to pogodbo overovil ravno v tistem času.

Takrat so zopet nastale kakšne težave v zvezi z vinogradom martjanske cerkve v Vučji gomili in je kdo osporaval verodostojnost prepisa, zato je Barbély kot dekan Slovenske krajine potrdil istodobnost in istovetnost besedila prepisa z izvornikom. Stele sicer pravi, da je za časa Barbélya »nastala potreba po tem... prepisu«, toda Barbélyev pripis: »Quod copia haec...« nam pove mnogo več. Ne govori o kakšnem prepisu izvornika za časa Barbélya, ampak o tem, da besedilo soglašja z besedilom izvornika in da je ta prepis napisan z isto roko. Torej je prepis toliko star kot izvornik. Tudi vodja rokopisnega oddelka Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani Janez Logar meni, da tudi papir, na katerem je napisana kopija, kaže na isto starost kot letnica 1643. Sicer bo pa moči končno besedo o tem izreči ob najdbi izvornika v Budimpešti in ob primerjavi obeh pisav.

Vsi štirje ključarji martjanske cerkve se leta 1643 na pogodbi niso podpisali, ampak le podkrižali. Križ obdaja krog.

V času, ko je bil prošt József Battyány na vizitaciji v Slovenski krajini (Tótságu), leta 1756, Barbély ni bil več dekan te dekanije. Bil je to Ivan Požgaj, župnik pri Sv. Benediktu (districtus hujus Tótságiensis vicearchidiaconus).42 O tej spremembi daje Zelko to-le razlago: »Verjetno je starost ali njegovo slabo zdravje vplivalo na spremembo, da je ne dolgo pred letom 1756 bil imenovan za vicearhidiakona (dekana) Ivan Požgaj in je Borbély bil razrešen te službe in počaščen s kanonikatom kolegiatnega kapitlja v Szombathelyu. Vsekakor gre za častni kanonikat, ker bi se sicer preselil v Szombathely.«43

Dejansko pa Barbély ni postal častni kanonik in sicer šele ob razrešitvi dekanske službe, ampak je bil že od leta 1749 pravi kanonik tega kapitlja. Takih župnikov, posebno na težjih župnijah ob rekatolizaciji, ki so bili obenem pravi kanoniki kakšnega kapitlja, je bilo v isti dobi več; tako v győrski44 kot tudi v zagrebški škofiji.45

Ko je leta 1927 Stele objavil tekst »te važne listine«, pristavlja, da bi mogla »v enaki meri zanimati pravnega zgodovinarja, kakor jezikoslovca«.46 To upanje se mu ni izpolnilo. Od takrat smo dobili dve dobri pravni zgodovini Slovencev. Prvo nam je dal leta 1935 Metod Dolenc,47 drugo pa Sergij Vilfan leta 1961.48 Martjanske pogodbe ne omenjata, čeprav bi jo mogla marsikje, npr. ko govorita o likofu (aldomašu), rihtarju, najemu, vinogradih, pogodbah, pečatenju itd. Objava pogodbe tudi ni pritegnila zanimanje »Slovenskega pravnika«.

Prav tako je bilo z našimi jezikoslovci. Jeziku te pogodbe niso posvetili pričakovane pozornosti. Le naši slovstveni zgodovinarji jo tu in tam na kratko omenjajo, npr. Vilko Novak, Štefan Barbarič, Mirko Rupel in Franc Zadavec. Novak pravi o njej: »Pretežno kajkavski je tudi značaj prvega časovno in krajevno izpričanega jezikovnega spomenika v Slovenski krajini, pravne listine, nastale 1643 v Martjancih«.49 Barbarič šteje to martjansko pogodbo med »najstarejše zapise prekmurščine« in omenja rabo aorista v njej.50 Ruplu je martjanska pogodba »zanimiva« in je »doslej najstarejši znani prekmurski tekst, kaže celo vplive kajkavščine«.51 Zadavec pa v svojem pregledu starejše prekmurske književnosti ugotavlja: »... najstarejši znani narečni rokopis pravna listina pa je martjanska najemniška pogodba iz leta 1643«.52 Tudi Trstenjak in Stele jo imata za slovensko listino.

V martjanski listini se omenjajo tudi Turki ter dva pastorja v Martjancih. Zato tudi zgodovinarjem daje nekaj pomembnega gradiva. Podatke o Turkih je uporabil Bogo Grafenauer, ko govori o turški oblasti v Prekmurju in ugotavlja: »Tako se v najstarejšem prekmurskem slovenskem besedilu, v listini »cehmeštrov« iz Martjanec iz leta 1643 pripoveduje, da je leta 1604 pokrajina prišla »v pogansko roko«, da se je pa leta 1642 »jedno Malo omililo s temi Poganmi«. Predikant iz Martjanec zato ni mogel v vmesnem času obdelovati vinograda v Vučji gomili. Toda kaj je pravi vzrok? Ali nevarna pot do vinograda zaradi turških roparskih pohodov, ki so se jih ob meji lotevale pogosto majhne skupine? Ali naj bi bila Vučja gomila v drugačnem razmerju do Turkov, kakor Martjanci sami?«53 Ivan Zelko pa je podatke te pogodbe, tako o Turkih kot o predikantih vpletel v krajšo monografijo o martjanski župniji.54 Ko govori Jožef Smej o preteklosti Murske Sobote, pravi: »Upravo mesta so imeli v rokah domači soboški sodniki, rihtarji slovenskega rodu, ki so lahko razsojali v civilnih in manjših kazenskih zadevah. O njih govori prekmurska slovenska listina iz leta 1643.55 Vidimo, da imata tudi Grafenauer in Smej to listino za prekmursko slovensko.

Ali moremo imeti to martjansko listino kljub pretežno kajkavskemu značaju za slovensko? Ne. Jezik te pogodbe je namreč isti, kakor je npr. v Krajačević-Petretičevih *Svetih evangelijomih*, ki so izšli v Gradcu leta 1651 za zagrebško škofijo, torej le osem let po nastanku martjanske listine; seveda je treba upoštevati še nekaj prekmurskih besed v njej. Svete evangelijome je dal natisniti zagrebški škof Nikola Petretić (1648—1667),⁵⁶ za natis pa jih je priredil jezuit Krajačević (1582—1653).⁵⁷ Oba trdita, da so evangelijomi natisnjeni v »slovenskem jeziku« in da bodo zdaj »prodikatori svete evangelijome iz knjig slovenskih pred ljudstvom čteli« itd. Ti navedki so vzeti iz *škofovega* uvoda v Svete evangelijome. Še tretji natis teh evangelijomov, ki je izšel leta 1730 v Zagrebu, ima v naslovu: »...sveta stolna cirkva zagrebečka slovensko-hrvatska«. ⁵⁸ Kajkavski pisatelji so od 16. do srede 19. stol. splošno imenovali svojo deželo »slovenski orsag« in svoj jezik »slovenski«. Vendar pa zaradi tega danes ne moremo reči, da je jezik teh kajkavskih knjig in naše martjanske pogodbe slovenski.

V besedilu martjanske pogodbe je nekaj tujk nemškega izvora (gmajna — gmajnar,⁵⁹ ceringa, rihtar,⁶⁰ cimper — pocimpral) in tudi madžarskega (hasen,⁶¹ úrok, engedüvati — engedüvali,⁶² dogoš, aldomaš⁶³). Sorazmerno je precej lepih prekmurskih izrazov, npr. dámo na znanje, cerkveni (poleg kajkavskega cirkveni), pravda, pernja, nigdašnji, preminóči naši bratovje, pošten (poleg kajkavskega počten), drúgomi dati, ládati, kopati, gnojiti, povekšavati, vsega zasaditi, vživati, tak, sosidje, spravišče, z našim podpiskom. Opozarjam na črko in glas »ü« v prej navedenih besedah, kar kaže na prekmursko narečje.

Martjanska pogodba iz leta 1643 torej ni »slovenska listina«, ampak, kakor je to V. Novak izmed vseh, ki so obravnavali jezik te pogodbe, najbolj natančno označil, *da je namreč njen jezikovni značaj »pretežno kajkavski«, to je hrvatski*. To vprašanje, glede kajkavščine, ali je del slovenskega jezika ali je samostojen srbohrvatski dialekt, se je reševalo že od srede devetnajstega stoletja dalje in je danes že dokončno rešeno. Različne hipoteze so se vrstile. Vatroslav Kalenić jih povzema v te kratke besede: »Kopitar, Miklošič, Oblak, Valjavec, Murko, Vuk, Maretić so mislili, da je kajkavski dialekt sestavni del slovenskega jezika, Šafařík, Florinski, Rešetar, Rožič, Polívka, Lukjanenko, Ramovš, Belič (z določenimi medsebojnimi razlikami) so mislili, da jezikovno pripada srbskohrvatskemu jeziku. Vatroslav Jagić se dolgo časa ni mogel odločiti, pozneje je pristal k mnenju druge skupine.«⁶⁴

Že v času svojega prvega »zlatega obdobja« je kajkavščina — takrat se je imenovala po-

gosto »slovenski jezik« — bila tudi »književni jezik« v Prekmurju. Ne le v dolnjem, ki je do 1777 pripadal zagrebški škofiji, ampak tudi v gornjem Prekmurju tja do Rabe, in sicer istočasno. To spričuje ne le martjanska pogodba iz leta 1643, ampak toliko ohranjenih rokopisnih in v kajkavščini napisanih pesmaric predvsem v gornjem Prekmurju. Med temi najposebej omenjam ravno martjansko pesmarico in seniško (z Gornjega Senika). Martjanska pesmarica ima to zanimivost: pod zapisom »Per me Nicolao Legen 1710« najdemo starejšo letnico, in sicer »Anno Dni (= Domini), letnica, die 15 Aprilis«. Čez staro letnico je Legen napisal letnico 1710, tako je zelo težko čitljiva. Franc Kovačič je razbral letnico »1549 ali 1649«, ⁶⁵ Franjo Francev pa letnico 1643!⁶⁶ Torej isto leto, v katerem je bila napisana martjanska pogodba!

Seveda bo potrebno tudi to še kdaj preveriti.

OPOMBE

1. Vecsey, A, kőszregi róm. kat. Kelcz-Adelffy árvaház története 1741—1941. Szombathely 1943, str. 247. — 2. A. Trstenjak, Slovenci na Ogrskem. Narodopisna črtica. Rokopis. Bagáryjevi življenjepisni podatki so v poglavju: *Književnost*. 21. Jožef Bagáry, str. 1—2. Navajam: Trstenjak, Ogrski Slovenci — NUK. Gy. Géfin, A szombathelyi egyházmegye története, 3. kötet. Szombathely 1935, str. 18. — 3. A. Trstenjak, Ogrski Slovenci — NUK, Jožef Bagáry, str. 2—3. — 4. Magyar életrajzi lexikon, 1. kötet A—K. Budapest 1967, str. 111. — 5. Iv. Zelko, Miklóš Küzmič. Prekmurska knjižnica 1. V Soboti 1937, str. 21. — 6. K smrti kontrolorja A. Trstenjaka. Slovenski narod Lj., 18. dec. 1917, št. 289, str. 3. — 7. V. Novak, Murkovič Janez. Slov. biogr. leksikon, 6. zv. Ljubljana 1935, str. 175. — Da so Perve knige-čtenjá Bagaryjeve, spričuje tudi madžarski slovstveni zgodovinar somboteljske škofije Lajos Kovács leta 1929 v spisu: »Književna dejavnost szombathelyske duhovščine« v: Géfin, A szombathelyi egyházmegye története, 2. kötet, Szombathely 1929, str. 347. Omenja le natis iz leta 1871. — 8. Iv. Škafar, Dve ohranjeni pismi Božidarja Raiča Jožefu Borovnjaku. Kronika XVIII/1970, str. 39. — 9. Obe pismi sem prepisal z dovoljenjem gospe Olge Šlebinger, ki je umrla 14. februarja 1967 v Gornji Radgoni. Upam, da sta pismi na njenem domu še ohranjeni. Janko Šlebinger je umrl v G. Radgoni 3. febr. 1951. — 10. Fr. Simonič, Slovenska bibliografija, Ljubljana 1903—1905. Dodatki in popravki (str. 609—627) so od Janka Šlebingerja. — M. Slavič, Prekmurje, Ljubljana 1921. Na strani 13, opomba 26 beremo: »Natančno celo prekmursko bibliografijo ima zbrano panonski Slovenec prof. dr. Janko Šlebinger v Ljubljani, ki jo misli kmalu izdati«. Žal ni izšla. — 11. Bilo je nekaj tednov več kot dva meseca. Trstenjaka so v Beltincih Madžari iskali 31. avgusta, Bagáry je pa to pismo pisal Trstenjaku 18. novembra 1883. — 12. A. Trstenjak, Ogrski Slovenci — NUK. Potopisne čr-

tice, str. 149. — 13. Proslava Miklošičeve sedemdesetletnice je bila v Ljutomeru 2. septembra 1883. Kljub nemiru, ki so bili v Beltincih ob Trstenjakovem prihodu, se je te proslave udeležil tudi Žižek. — Slovenski narod XVI, 10. IX. 1883, št. 206, str. 1. — (V. Novak), K medsebojnim stikom. Novine XXII/1935, št. 51, str. 2. — 14. A. Trstenjak, Ogrski Slovenci — NUK, Potopisne črtice, str. 147—148. — 15. Pravilno: sebeščanski. Ti duhovniki so bili: Marko Terdassy (Kolenko), Franc Gašpar, Jožef Bagáry, Jožef Ivanocy in Karel Fodor. — 16. Iz sobotske okolice na Prekmurskem. (Izvirni dopis). Slovan I/1884, št. 28, str. 223—224. — 17. A. Trstenjak, Ogrski Slovenci. Ljubljanski zvon XXI, 1901, str. 512. — V tem n. d. Trstenjak na str. 174 zopet pravi: »Jaz sem prehodil vse kraje, obiskal vse župnije, preiskal župne arhive in pobral vse knjige in stare listine, kolikor je še tega ostalo in se moglo dobiti.« — Vsega tega je le bore malo ostalo v sedanji Trstenjakovi zapuščini v NUK. — 18. A. Trstenjak, Ogrski Slovenci, NUK, Potopisne črtice, str. 121—122. — 19. A. Trstenjak, Ogrski Slovenci. NUK, Književnost — pisatelji, uvodni del, str. 14. — 20. Slovenski narod XVIII, 1885, št. 3, str. 3. — 21. Fr. Mohorič, Prekmurje in Medjimurje. Časopis za zgod. in narodopisje XVI/1920—1921, str. 37, kjer pravi: »O prvih svojih potovanjih je (Trstenjak) poročal in predaval dne 3. jan. 1885 v Ljubljanski čitalnici, ob kateri priliki je čital jako zanimivo pismo ogrsko-slovensko iz 17. stoletja.« — 22. V. Novak, Slovstveno delo Slovenske krajine, v zborniku Slovenska krajina. Beltinci 1935, str. 44 in še večkrat v drugih svojih razpravah. — 23. Pusztai József, Adalékok a mártonhelyi plebánia-templom 500 éves történetéhez. Muraszombat és vidéke VIII/1892, št. 46, 13. nov. — 24. Fr. Stelè, Slovenska listina iz leta 1643. Časopis za zgod. in narodopisje XXII/1927, str. 6—7. — 25. A. Trstenjak, Ogrski Slovenci, Potopisne črtice, str. 123. — 26. Turki so Kanižo zasedli leta 1600 in ostali v njej do leta 1690. — 27. Raci, madžarsko rácok, so Srbi. Torej so tudi ti bivali v Kaniži. Bili so predvsem tisti, ki so služili v turški vojski. — 28. Besede pravdo in perno (prepir), poznajo tudi Prekmurci: pravdati se, pernjati se. Ceringa iz nem. die Zehrung = hrana, živež. V martjanskem besedilu pomeni: stroški, izdatki. — 29. Úrok iz madž. örök = dediščina. Glej: Fr. Miklošič, Etymologische Wörterbuch der slavischen Sprachen. Wien 1886, str. 274. — VI. Mažuranič, Prinosi za hrvatski prav. povjesni rječnik. Zagreb 1908—1922, str. 840. — 30. Listina pravi, da so bili »vu pravdi« tudi soboški valpoti. Imenoma je imenovan »Luther Juri valpot«. Že v darilnici madžarskega kralja Andreja II. iz leta 1208, s katero je dal »Nikolaju, županu železne županije« (Nicolao, comiti de Ferreo castro, M. Kos napačno prevaja »grofu iz Zelezne-ga« — Gradivo V, str. 425, št. 900) zelo razsežno posest Lyndwa = Gornjo Lendavo, čitamo, da je bila takrat ta posest v oskrbi »uni officiali, qui vulgo Wolpach dicitur«. (Imre Szentpétery, Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritika jegyzéke — Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica, I. kötet, 1001—1270. Budapest 1923, str. 75, št. 236). V gornjelendavskem urbarju z

dne 2. decembra 1593 beremo, da je takrat bila ta posest razdeljena na dva valpotata: »Valpotatus superior«, ki je imel središče v gornjelendavskem gradu, ter »Valpotatus inferior«, ki mu je bil središče grad v Murski Soboti. (Maksay Ferenc, Urbáriumok XVI—XVII. század. Budapest 1959, str. 51, 55.) Podobno razbiramo iz dveh urbarjev gornjelendavske posesti iz leta 1628, prvi z dne 1. junija 1628 in drugi iz istega leta. (Nav. d. str. 59—82.) Torej sta bila še v prvi polovici XVII. stoletja, ko je bila napisana martjanska pogodba, dva valpota. Enega nam ta listina imenuje, Jurija Luthera, ki je bil v Murski Soboti. — 31. Prokurator, iz latinske besede procurator in pomeni advokat. Takrat advokati še niso bili samostojni, na diplomo navezani kot danes. Bili so pravni svetovalci in plačani uslužbenci zemljiškega gospoda. — 32. Deák, današnja madžarska oblika diák. Stari, prvotni pomen: pisar; človek, ki se ukvarja s pismenskim delom ali poučevanjem. (A magyar nyelv értelmző szótára. Budapest 1959. I. kötet, str. 1003.) Tako so imenovali tiste, ki so pri zemljiških gospodih opravljali dela pisarjev, tajnikov, korespondentov. Seveda je beseda deák pomenila tudi večkrat tistega, ki je obiskoval latinsko šolo ali znal latinski. Te podatke, ki sem jih pojasnil v op. 32 in 33, mi je poslal dr. Emil Simonffy, arhivar v Zalaegerszegu, za kar se mu tu najlepše zahvaljujem. So v soglasju z razlago, ki jo je Bagáry dal Trstenjaku in jih je uporabil Stelè v objavi martjanske listine. Dijaki so bili večkrat tudi dvorni pevci pri zemljiškem gospodu. O raznih pomenih besede dijaki, dijakon sta pri nas razpravljala Fr. Miklošič (n. d., str. 45) in Mažuranič (n. d., str. 243—244). V moji mladosti so v Prekmurju takemu veleposestniškemu (grofovskemu) uslužbenu rekli: gospódski pisác. V tem pomenu so v martjanski listini imenovani razni dijaki, npr. Baláz Temlin pri Adamu Batthyányu in Jurij Búkeffy pri Forgácsu. — 33. Dogoš — upravitelj posestva pri zemljiškem gospodu. — 34. Slovenski narod L/1917, št. 288, str. 4, št. 289, str. 3. — 35. Stelè, n. m. str. 8, op. 4. — 36. V Bedy, A győregyházmegyei papnevelés története. Győr 137, str. 301. — 37. Ig. Desics, A vasvár-szombathelyi székeskáptalan története főbb vonásaiban. V: Géfin, A szombathelyi egyházmegye története, 2. kötet. Szombathely 1929, str. 323. — 38. Visitatio canonica 1756, str. 1090. Škofijski arhiv v Szombathelyu. Navaja Iv. Zelko, Dekanija M. Sobota. Špitalič 1958, tipkopis str. 19 — Navajam: Zelko, Dekanija Murska Sobota. — 39. Zgodovina župnij soboške dekanije. Župnija Martjanci. Sestavil Iv. Zelko, str. X. — 40. Fr. Stele, n. m. 9. — 41. Iv. Zelko, Dekanija M. Sobota, str. 19. — 42. Iv. Zelko, Dekanija M. Sobota, str. 20. — 43. Iv. Zelko, Dekanija M. Sobota, str. 19. — 44. V. Bedy, A győri székeskáptalan története. Győr 1938, str. 393, 39—40. — 45. J. Butorac, Popis župa zagrebačke biskupije g. 1650. Croatia sacra, Arhiv za crkvenu povijest Hrvata, št. 15—16. Zagreb 1938, str. 91 in op. 8, str. 92. — 46. Fr. Stelè, ČZN 1927, str. 8. — 47. M. Dolenc, Pravna zgodovina za slovensko ozemlje. Ljubljana 1935. — 48. S. Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev od naselitve do zloma stare Jugoslavije. Ljubljana 1961. — 49. V. No-

vak, Slovestveno delo Slovenske krajine. Zbornik Slovenska krajina. Beltinci 1935, str. 34. — 50. Št. Barbarič, Oris književnega razvoja severovzhodne Slovenije do sredine 19. stoletja. Panonski zbornik. Murska Sobota 1966, str. 83—84. — 51. M. Rupel, Protireformacija in barok. Zgod. slov. slovstva I. Ljubljana 1956, str. 282. — 52. Fr. Zadravec, Starejša pomurska književnost. Spomeniško Pomurje. Murska Sobota 1956, str. 18. — 53. B. Grafenauer, O turški oblasti in o nastanku drobne zemljiške posesti v Prekmurju. Prekmurški Slovenci v zgodovini. Murska Sobota 1961, str. 84. — 54. Iv. Zelko, Zgod. župnij soboške dekanije. Župnija Martjanci (rokopis). — 55. J. Smej, Murska Sobota včeraj, danes in jutri. Nova mladika II/1971, str. 139—140. — 56. J. Butorac, Zagrebački biskupi i nadbiskupi 1094—1944. Kulturno poviestni zbornik zagreb. nadbiskupije I. Zagreb 1944, str. 53. Naslov: Szveti evangeliomi, Koterimi szvéta Czirkva Zagrebecska Szlovenszka, okolu godiscsa, po Nedelye te Szvetke šive: ... Petra Petreticsa, Biskupa Zagrebecskoga, Oblaztjum, i ztroskom, i Szlovenzkem szlovom na szvetlo vun dani ... Vu Nemskom Gradcze. Na jezero sezt zto petdeszet i pervo leto. Pri

Ferencze Widmanstadiuse stampare. — 57. M. Vanino, Nikola Krajačević (Sartorius). Vrela i prinosi 3. Sarajevo 1933, str. 115. — N. Sertić, Hrvatski kajkavski molitvenici (tipkopis), str. 13—17. — 58. Szveti evangeliomi, z-Koteremi Szveta Sztolna Czirkva Zagrebechka Szlovenszko-Horvaczka chez leto, po Nedelyah, i Svetkeh sive. ... Stampani vu Zagrebu, Letto 1730. pri Ivanu Weitz. — 59. Gmajna, iz nem. Gemeinde. Gl. Miklošič, Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen, Wien 1886, str. 17. Mažuranić n. d., str. 323. — 60. Rihtar iz nem. Richter. Glej: Mažuranić, n. d., str. 585, 596, 1248. — 61. Hasen iz madž. haszon, haszna. Glej Miklošič, Eth. W., str. 33. Mažuranić, str. 376. — 62. Engedüvati iz madž. engedni. Glej Miklošič, Die Fremdwörter, str. 14. — 63. Aldomaš iz madž. áldomás. Glej Miklošič, Eth. W., str. 2. Mažuranić, str. 2—3. — 64. V. Kalenić, Usoda kajkavskega dialekta. Slavistična revija 1969, str. 189, op. 12. — 65. Fr. Kovačič v oceni M. Slaviča knjige *Prekmurje*. ČZN XVII/1922, str. 42. — 66. Fr. Fancev, Tragovima hrvatske kajkavske poezije 16 vijeka. Ljetopis Jug. akademije znanosti i umjetnosti 1936 god. Svezak 48. U Zagrebu 1936, str. 166.

